NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-8]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

10.00.00-FILOLOGIYA
journal.namdu.uz
PHILOLOGICAL

UO‘K 82.09(07)

QO‘CHQOR NORQOBIL QISSALARIDA URUSH KISHILARI OBRAZLARINING BADIIY KONSEPSIYASI

Sharipov Dilshodbek Shodmonjon o‘g‘li
Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti
E-mail: dilshodbeksharipov93@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-1460-1606

Annotatsiya: *Mazkur maqolada badiiy obraz hamda obrazlilik haqida so‘z yuritilib, obraz tushunchasi va mohiyati ochib beriladi. Qo‘chqor Norqobilning nasriy asarlari, xususan, qissalaridagi obrazlar, urush ichidagi hamda urush tashqarisidagi insonlar, ularning ruhiyati hamda turmush tarziga urushning ta’siri ochib beriladi.*

Kalit so‘zlar: *badiiy obraz, obrazlilik, badiiy konsepsiya, Qo‘chqor Norqobil, qissa, urush mavzusi, urush, urush kishilari obrazlari, inson va urush, psixologizm, ruhiy olam, urush voqeligi.*

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ КОНЦЕПЦИЯ ОБРАЗОВ ЛЮДЕЙ ВОЙНЫ В ПОВЕСТЯХ КУЧКОРА НОРКОБИЛА

Аннотация: *В данной статье рассматриваются художественный образ и образность, раскрываются понятие и сущность образа. Особое внимание уделяется образам в прозаических произведениях Кучкора Норкобила, в частности, в его повестях. Анализируются люди, находящиеся непосредственно в условиях войны, а также те, кто находится за пределами военных действий, их психологическое состояние и особенности быта. Раскрывается влияние войны на духовно-психологическое состояние человека, его мировосприятие и образ жизни.*

Ключевые слова: *художественный образ, образность, художественная концепция, Кучкор Норкобил, повесть, военная тема, война, образы людей войны, человек и война, психологизм, духовный мир, военная действительность.*

THE ARTISTIC CONCEPTION OF WAR-TIME CHARACTERS IN KUCHKOR NORKOBIL’S NOVELLAS

Abstract: *This article examines the literary image and imagery, revealing the concept and essence of the literary image. Particular attention is paid to the characters in Kuchkor Norkobil’s prose works, especially in his novellas. The article explores people directly involved in war as well as those living outside the battlefield, focusing on their psychological state and way of life. It also reveals the impact of war on the spiritual and psychological condition of individuals, their perception of the world, and their lifestyle.*

Keywords: *literary image, imagery, artistic conception, Kuchkor Norkobil, novella, war theme, war, images of wartime people, human and war, psychologism, spiritual world, wartime reality.*

Kirish

Badiiy adabiyotda inson obrazini yaratish, uning ichki olami, ruhiy kechinmalari va hayotiy taqdirini badiiy aks ettirish muhim estetik masalalardan biridir. Ayniqsa, urush mavzusidagi asarlarda inson va urush munosabati, urushning shaxs ruhiyati, dunyoqarashi va ma’naviy olamiga ta’siri alohida ahamiyat kasb etadi. O‘zbek adabiyotida urush mavzusi turli ijodkorlar tomonidan turlicha talqin qilingan bo‘lib, keyingi davr nasrida urushning tashqi manzaralaridan ko‘ra, uning inson taqdiri va ruhiyatida qoldirgan izlarini tasvirlashga e’tibor kuchaydi. Shu jihatdan Qo‘chqor Norqobil ijodida urush mavzusining badiiy talqini, xususan, urush kishilari obrazlarining yaratilishi o‘ziga xos xususiyatlarga ega.

Adabiyotlar tahlili

Obraz haqida yoki umuman olganda badiiy obraz haqidagi qarashlar antic dunyo davridan boshlangan. Aristoteldan tortib to hozirgi kungacha bo‘lgan adabiyotshunoslar badiiy obrazga ta’rif berib, o‘z fikrlarini bildirib o‘tganlar. Badiiylikning asosiy mezonlaridan biri bo‘lgan badiiy obrazga birinchi bo‘lib nemis faylasufi Gegel o‘zining estetikaga oid qarashlarida to‘xtalib, “san’at-obrazlar orqali fikrlash demakdir” [1, 343] deb aytib o‘tadi. “Obraz – to‘qima yordami bilan yaratilgan va estetik qiymat kasb etgan inson hayotining umumlashma va, ayni chog‘da, konkret manzarasidir”[2, 62] deya ta’rif beradi rus adabiyotshunosi L.I.Timofeev, Yana bir rus tanqidchisi V.G.Belinskiy “San’at tafakkuri obrazlar orqali fikrlaydi” deydi [3, 150]. Psixolog va estetik Lev Vygotskiy obrazning o‘quvchi hissiyotiga ta’siri masalasiga alohida e’tibor qaratib, san’atning asosiy ta’sir kuchi obrazda ligini ta’kidlaydi: “San’atning estetik ta’siri badiiy

obraz orqali amalga oshadi"[4, 60]. Oʻzbek adabiyotshunoslari esa obraz va obrazlilikni badiiylikning eng asosiy mezonlaridan biri sifatida e'tirof etishadi. Xussan, olim Izzat Sulton "Adabiyot nazariyasi" darsligida badiiy obrazga shunday ta'rif beradi: "Obraz – insonning ozmi-koʻpmi batafsil tasviri boʻlib, u hayotdagi odamning joʻn nusxasi emas, balki yozuvchining ma'lum davr va sharoitda yashovchi inson haqidagi tasavvurining ifodasidir" [5, 52]. Adabiyothunos olim Toʻxta Boboyev esa Aristotel, Gegel, Timofeev fikirlariga toʻxtalib, badiiy obraz xususiyatlarini sanab oʻtadi [6, 42]. "Adabiyotshunoslik lugʻati" da ham badiiy obrazga quyidagicha ta'rif berib oʻtiladi: "Badiiy obraz deganda borliq (undagi inson, narsa, hodisa va h.)ning san'atkor koʻzi bilan koʻrilgan va ideal asosida ijodiy qayta ishlangan aksi anglanadi" [7, 43]

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda Qoʻchqor Norqobil qissalaridagi urush kishilari obrazlarining badiiy xususiyatlarini ochib berishda tizimli-strukturaviy, tipologik, qiyosiy, psixologik va konfliktologik tahlil metodlaridan foydalanildi. Tizimli-strukturaviy metod asosida obrazlarning asar kompozitsiyasi va obrazlar tizimidagi oʻrni, tipologik metod orqali qahramonlarning umumiy va individual xususiyatlari, qiyosiy metod vositasida turli qissalardagi obrazlarning oʻxshash va farqli jihatlari aniqlandi. Psixologik tahlil yordamida urush sharoitidagi insonlarning ruhiy kechinmalari, qoʻrquv, sogʻinch, iztirob va umid kabi holatlari, konfliktologik yondashuv asosida esa inson va urush, hayot va oʻlim, xotira va voqelik oʻrtasidagi ziddiyatlar tadqiq etildi.

Natijalar va ularning tahlili

Biz ham yuqoridagi fikrlarga yondashgan holda obraz, timsol tushunchalari badiiy asardaga ijodkor tomonidan olib kirilgan real voqelikdagi insonning badiiy asaardagi qayta ijodiy ishlangan varianti degan xulosaga kelamiz. Badiiy obraz bu badiiy asarning asosiy mezoni hisoblanib, asarni haqiqiy badiiy asar sifatida shakllantiruvchi asosiy omil hisoblanadi. Biz tahlilga tortgan yozuvchi, jurnalist Qoʻchqor Norqobilning qissalarini ham badiiyati oshishiga xizmat qilgan unsur bu – obrazlardir.

Ijodkor nasriy asarlariga nazar tashlar ekanmiz, uning ijodining asosiy qismi qissa va hikoyalardan iborat ekanligini koʻramiz. Bu nasriy asarlar turli mavzularda yozilgan boʻlib, ularning ichida eng salmoqlisi URUSH mavzusidir. Muallif qissalarining deyarli barchasi Urush mavzusida (Afgʻon urushi) yozilgan. Buning sababi esa, Qoʻchqor Norqobilning urushda bevosita qatnashgani hamda deyarli ikki yil davomida askarlar hayoti, daxshatli janglar, turli xil insonlarning iztirobiga guvoh boʻlganidadir. Ushbu mavzuda yozilgan qissalarning qahramonlaari ham, albatta, urush kishilaridir.

Qoʻchqor Norqobilning "Daryo ortidagi yigi", "Tongga qadar yashamoq kerak", "Quyoshni kim uygʻotadi", "Azizam, tabassum qil"[8, 15] kabi qissalarida Afgʻon urushi fojealari tasvirlangan boʻlib, muallif bu asarlarda bosh obraz sifatida urushni ichidan va tashqi tomonda, real hamda xotira yoki eslash shaklida bayon etadi. Ushbu qissalardagi obrazlarni esa quyidagicha guruhlash mumkin:

– harbiy obrazlar;
– ayollar obrazlari;
– tinch aholi;
– ota-ona obrazlari.

Qoʻchqor Norqobil qissalarida urush kishilari obrazlari tizimining markazida askar obrazi turadi. Biroq adib yaratgan askar an'anaviy harbiy nasrdagi faqat jasorat va qahramonlikni ifodalovchi jangchi qiyofasi bilan cheklanmaydi. U qoʻrqadigan, sogʻinadigan, iztirob chekadigan, safdoshini yoʻqotishdan ruhiy larzaga keladigan va oʻlim xavfi qarshisida hayotning qadrini anglaydigan oddiy inson sifatida tasvirlanadi. Shu jihatdan yozuvchi askar obrazini insoniylik va urush oʻrtasidagi ziddiyatni ifodalovchi markaziy timsol darajasiga koʻtaradi.

"Daryo ortidagi yigʻi" qissasida askar urushning bevosita ichida tasvirlanadi. Uning ruhiy holati doimiy xavf, oʻlim tahdidi, Vatan va yaqinlarini sogʻinish bilan belgilanadi. Qissada jang manzaralaridan koʻra askarning ichki kechinmalariga urgʻu berilishi urushning tashqi va ichki mohiyati oʻrtasidagi farqni yuzaga chiqaradi. Askar uchun Vatan, ota-ona, uy va yaqinlar haqidagi xotiralar oddiy esdalik emas, balki ogʻir vaziyatda uni yashashga undovchi ruhiy kuchga aylanadi:

Mazkur qissada qoʻrquv va jasorat tushunchalari ham oʻziga xos talqin qilinadi. Muallif qoʻrquvni ojizlik belgisi sifatida emas, tabiiy insoniy holat sifatida koʻrsatadi. Asl jasorat esa qoʻrquvning yoʻqligida emas, balki uni yenga olishda namoyon boʻladi. Shu tariqa askar obrazi orqali vatanparvarlik, mas'uliyat, yashash istagi va insoniylik kabi tushunchalar bir nuqtada birlashadi.

"Tongga qadar yashamoq kerak" qissasida esa askar obrazi yanada chuqur psixologik qatlamga ega boʻladi. Bu asarda jangchi avvalo inson sifatida namoyon boʻladi. Uning ruhiyatida qoʻrquv, muhabbat, sogʻinch va hayotga intilish bir-biri bilan kurashadi. Asar nomidagi "tong" tushunchasi ham ramziy mazmun kasb etib, jismoniy omon qolishdan tashqari, insoniylik, umid va ma'naviy bardoshlilikni saqlab qolish ma'nolarini anglatadi: "*Men agar inson qoʻliga qurol ushlasa, xuddi hayvonlar kabi biri birini gʻajishday munofiqlikdan ham hazar qilmasligini tushunib yetdim. Hayvonning insonga aylanuvi haqida bir narsa deyolmayman-u, insonlarning hayvoniy yovuzlikdan ham battarroq xislatni qanday qilib yashirib*

yurishlariga aqlim bovar qilmay qoldi. Inson qurol ushlasa, yovuzlik tan beradi. Ammo har qanday yuragi toza, ma'nan sog'lom kishilarning hayotini ham urush yakson qilib tashlaydi"[9, 137]

Qissada Liliya obrazi ham askar obrazining mohiyatini chuqurlashtiruvchi badiiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. U hamshira bo'lishi bilan birga, urush dahshatlari orasidagi mehr, hayot va umid timsolidir. Uning insoniy munosabati askarlarning ruhiy bardoshini saqlashga xizmat qiladi. Shu tariqa ayol va askar obrazlari o'zaro aloqada tasvirlanib, urush va muhabbat, o'lim va hayot, qo'rquv va umid qarama-qarshiliklari asosida badiiy konsepsiya yuzaga keladi.

"Azizam, tabassum qil!" qissasida askar obrazi yangi bosqichga ko'tariladi. Bu yerda u jang maydonidagi ishtirokchi sifatida emas, balki urushdan qaytgan, ammo urush uning qalbini tark etmagan inson sifatida gavdalanadi. Shoir obrazi ana shu jihati bilan alohida e'tiborga loyiq.

Shoir jismonan urushdan qaytgan bo'lsa-da, ruhiy jihatdan jang maydonidan chiqib keta olmaydi. Uning xotirasida janglar, safdoshlar, o'lim va portlashlar qayta-qayta jonlanadi. Kasalxona muhiti ham ramziy ma'no kasb etib, urushning tugaganidan keyingi ruhiy jarohatlarni namoyon qiluvchi makonga aylanadi. Demak, qissada urushning davomiyligi jang maydonidan inson xotirasi va ongiga ko'chadi: "Ko'zini ochdi. Shift. Boshini qimirlatishga majoli yo'q. Yuqoriga bazo'r qarab ko'rdi. Qovog'idan allaqanday kuch bosayotganday bo'ldi. Boshi orqaga tortib ketayapti. Ixrab yubordi. Peshonasini kimdir paypasladi. Kipriklarini ocholmadi. Tag'in hushini yo'qotdi. Boshining ichiga kirib olib nimadir tarillar, borgan sayin miyasi tashqariga otilib chiqquday bo'lar, ko'z oldida oq harir bulutlar suzar, gohida bu oqlik zimistonlik ichra g'arq bo'lar, shunda orqa miyasini allaqanday temir qo'l jon-jahdi bilan sug'urib olishga urinardi. Joni bo'g'ziga tiqilib, og'riq zo'ridan talvasaga tushardi" [10, 168]

Shoir obrazining muhim jihatlaridan biri uning ijodkor va guvoh sifatidagi qiyofasidir. U boshdan kechirgan urush voqealarini yozishga, ularni kelajak avlodga yetkazishga ehtiyoj sezadi. Shu sababli qahramonning ichki konflikti nafaqat kasallik va xotira bilan, balki vijdon va ijodiy mas'uliyat bilan ham bog'lanadi. Askar bu yerda tarixiy haqiqatni saqlovchi ma'naviy guvohga aylanadi.

Asar nomidagi "tabassum" ham muhim ramziy detal sifatida namoyon bo'ladi. Tabassum ruhiy tushkunlik va urush xotirasiga qarshi qo'yilgan hayotiy kuchni anglatadi. Shunday qilib, qahramonning jasorati bu qissada jang maydonidagi harakatda emas, balki urushdan keyingi hayotga qaytish, sevish, ijod qilish va insoniyligini saqlab qolish uchun kurashida namoyon bo'ladi:

" "Quyoshni kim uyg'otadi?" qissasida askar obrazining badiiy evolyutsiyasi yanada yuqori bosqichga ko'tariladi. Agar "Daryo ortidagi yig'i"da askar jangchi sifatida, "Tongga qadar yashamoq kerak"da ruhiy sinovdagi inson sifatida, "Azizam, tabassum qil!"da urushdan keyingi ruhiy jarohat tashuvchisi sifatida namoyon bo'lsa, mazkur qissada u tarixiy xotira egasi, guvoh va mushohadakor inson sifatida gavdalanadi.

Qissada retrospektiv tasvir usuli muhim ahamiyatga ega. Urush vaqt jihatidan tugagan bo'lsa-da, u qahramon ongida yashashda davom etadi. Safdoshlar, jang maydoni, yo'qotishlar va o'lim bilan bog'liq xotiralar qahramonning bugungi hayoti bilan qorishib ketadi. Shu tariqa urush tarixiy voqea bo'lib qolmay, inson ongida davom etuvchi ruhiy hodisaga aylanadi.

Qahramonning mushohadakorligi uning urushni qayta baholashiga olib keladi. U urushning mohiyatini g'alaba yoki mag'lubiyat mezonlari bilan emas, inson umri, tinchlik, do'stlik va hayotning qadri bilan o'lchay boshlaydi. Qissa nomidagi "quyosh" esa hayot, umid va ma'naviy uyg'onish ramzi sifatida talqin qilinishi mumkin: *"Polaponlarday bo'lib ikki yuz chog'li askar yuk samolyoti ichida bir-birimizning pinjimizga tiqilib, qunishib turibmiz. Shu ikki yuz chog'li askar dini, millatidan qat'i nazar bitta so'z, bitta nom bilan bir-biriga bog'langan – askar! Bir-biriga birodar, bir-birini tushunadigan, qay birining ayni dam hayoti havoda uchayotgan mana shu samolyotning beshikast yerga qo'nishi bilan bog'liq – askar!"*[10, 274]

Demak, to'rt qissani qiyoslaganda askar obrazida muayyan evolyutsion jarayon kuzatiladi:

Qissa	**Askar obrazining asosiy qiyofasi**	**Badiiy mazmun**
"Daryo ortidagi yig'i"	Jangchi	Qo'rquv va matonat
"Tongga qadar yashamoq kerak"	Ruhiy sinovdagi inson	Yashash va insoniylik
"Azizam, tabassum qil!"	Urushdan qaytgan askar	Xotira va ruhiy jarohat
"Quyoshni kim uyg'otadi?"	Guvoh va mushohadakor inson	Tarixiy xotira va hayot falsafasi

Bu evolyutsiya Qo'chqor Norqobilning urushni tasvirlashdagi asosiy badiiy tamoyilini ko'rsatadi: urush markazdan chekinib, inson markazga chiqadi.

Qo‘chqor Norqobil qissalaridagi obrazlar tizimida ayol obrazlari ham muhim o‘rin tutadi. Ular urushning bevosita jangovar ishtirokchilari bo‘lmasalar-da, uning ma’naviy va ruhiy oqibatlarini o‘zida aks ettiradi.

“Daryo ortidagi yig‘i”da ona, yor va opa-singil obrazlari askarning xotiralarida yashaydi. Ular jang maydonidagi inson uchun tinch hayot, uy va sog‘inch timsolidir. Afg‘on ayollari esa urushning millat tanlamasligini ifodalovchi umumlashma obraz sifatida namoyon bo‘ladi.

“Tongga qadar yashamoq kerak”da Liliya obrazi alohida badiiy funksiyaga ega. U hayot va umid ramzi sifatida askarlarning ruhiy barqarorligini ta’minlaydi. Demak, Liliya obrazining mohiyati uning kasbiy faoliyatidan ko‘ra, urush sharoitida insoniy mehrni saqlab qoluvchi kuch sifatida namoyon bo‘lishidadir.

“Azizam, tabassum qil!” qissasida Barno obrazi urushdan qaytgan insonning ruhiy tiklanishida muhim ma’naviy tayanch sifatida tasvirlanadi. U urushda qatnashmagan bo‘lsa-da, uning oqibatlarini Shoir bilan birga boshdan kechiradi.

Shu jihatdan ayol obrazlarining qissalar bo‘yicha badiiy evolyutsiyasi quyidagicha umumlashadi:

“Daryo ortidagi yig‘i” — tinch hayot va sog‘inch;

“Tongga qadar yashamoq kerak” — mehr va umid;

“Azizam, tabassum qil!” — sadoqat va ruhiy tiklanish;

“Quyoshni kim uyg‘otadi?” — tarixiy xotira va ma’naviy davomiylik.

Ofitser va harbiy tizim vakillari obrazlari

Qo‘chqor Norqobil qissalaridagi ofitser va harbiy tizim vakillari obrazlari ham obrazlar tizimining muhim tarkibiy qismidir. Ular faqat harbiy tartibni ta’minlovchi yoki buyruq beruvchi shaxslar emas, balki buyruq va vijdon, harbiy burch va insoniylik o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni ochib beruvchi obrazlar sifatida talqin qilinadi.

“Daryo ortidagi yig‘i”da ofitserning qarorlari askarlar taqdiriga bevosita ta’sir qiladi. Shu bois har bir buyruq ortida inson hayoti va taqdiri turishi muallif tomonidan badiiy jihatdan his qildiriladi. “Tongga qadar yashamoq kerak”da esa rahbarning qarorlari askarlarning nafaqat jismoniy, balki ruhiy holatiga ham ta’sir ko‘rsatadi. “Azizam, tabassum qil!”da harbiy tizim urushdan qaytgan askarning keyingi hayoti va ruhiy holati orqali bilvosita namoyon bo‘lsa, “Quyoshni kim uyg‘otadi?”da harbiy rahbarlar tarixiy xotira nuqtayi nazaridan qayta baholanadi.

Shunday qilib, ofitser obrazlari orqali yozuvchi urushning faqat tashkiliy yoki harbiy tomonini emas, uning axloqiy mas’uliyat masalasini ham o‘rtaga qo‘yadi.

Urush kishilari obrazlari tizimida tinch aholi alohida o‘rin tutadi. Qo‘chqor Norqobil urushni faqat askarlar hayoti orqali emas, balki bolalar, ayollar, qariyalar va afg‘on xalqi taqdiri orqali ham ochib beradi. Bu obrazlar urushning eng katta qurbonlari qurolsiz va begunoh insonlar ekanini ko‘rsatishga xizmat qiladi.

Bolalar obrazi urushning kelajak avlodga yetkazgan zarari ramzidir. Ularning qo‘rquv va xavotir ichida ulg‘ayishi urushning faqat bugungi kunni emas, kelajakni ham izdan chiqarishini ko‘rsatadi. Qariyalar esa yo‘qotilgan tinchlik, tarixiy xotira va xalq boshidan kechirgan fojeaning tashuvchilaridir: *“Rinat ikkisiga Xudodan o‘lim so‘rar, hozirgina qo‘rqib qochgan bolasini ular otib o‘ldirdilar, degan o‘y bilan zor qaqshar edi. Lekin bolakay qochgan tomondan boshqa mashinalar ham kelayotgani aniq, sho‘ro askarlari mislsiz g‘azabga mingan edi. Zum o‘tmay orqadan kelib to‘xtagan BMP-2 ustidagi askarlar ayolga o‘q uzdi. Ayol bir siltandi, qo‘li havolanib, ichkariga so‘nggi bora talpindi. Bashnya mili kulbani nishonga oldi”*. [10, 166]

Afg‘on xalqi obrazining talqinida esa muallifning insonparvarlik konsepsiyasi ayniqsa yaqqol ko‘rinadi. Yozuvchi afg‘on aholisini faqat “dushman” sifatida emas, urushning o‘zi bilan kurashayotgan oddiy insonlar sifatida tasvirlaydi. Bu esa urushning millat va hudud tanlamaydigan umuminsoniy fojea ekanini ta’kidlaydi.

Urush kishilari obrazlarining yagona badiiy tizimi

Yuqoridagi tahlil shuni ko‘rsatadiki, Qo‘chqor Norqobil qissalaridagi askar, ofitser, ayol va tinch aholi obrazlarini bir-biridan ajratib o‘rganish bilan birga, ularni yagona badiiy tizim sifatida tahlil qilish zarur. Chunki har bir obraz urushning boshqa bir qirrasini ochishga xizmat qiladi.

Askar — urushning bevosita guvohi va ruhiy qurboni;

ofitser — buyruq, burch va vijdon o‘rtasidagi ziddiyat tashuvchisi;

ayol — mehr, umid, sadoqat va ma’naviy tayanch;

bola — urushning begunoh qurboni va barbod bo‘layotgan kelajak timsoli;

qariya — tarixiy xotira va yo‘qotishlar tashuvchisi;

tinch aholi — urushning umuminsoniy fojeasini ifodalovchi umumlashma obraz.

Shu tariqa mazkur obrazlar birgalikda Qo‘chqor Norqobilning urush haqidagi yaxlit badiiy konsepsiyasini shakllantiradi.

Yozuvchi obrazlarni faqat tashqi harakatlari orqali emas, balki ichki monolog, xotira, ruhiy kechinma, psixologik konflikt va retrospektiv tasvir vositalari orqali ochadi. Shu sababli uning qissalarida urushning tashqi manzarasi bilan insonning ichki dunyosi o‘rtasida uzviy aloqa yuzaga keladi.

Ayniqsa, to‘rtta qissani qiyoslash natijasida askar obrazining rivojlanishi juda muhim badiiy hodisa sifatida ko‘zga tashlanadi. “Daryo ortidagi yig‘i”da jangchi, “Tongga qadar yashamoq kerak”da ruhiy sinovdagi inson, “Azizam, tabassum

qil!”da urushdan keyingi jarohatlardan azoblanayotgan urush qatnashchisi, “Quyoshni kim uyg‘otadi?”da esa tarixiy xotira egasi shaklida namoyon bo‘lishi adibning obraz yaratish mahoratini ko‘rsatadi.

Xulosa

Qo‘chqor Norqobilning “Daryo ortidagi yig‘i”, “Tongga qadar yashamoq kerak”, “Azizam, tabassum qil!” va “Quyoshni kim uyg‘otadi?” qissalarida urush kishilari obrazlari o‘zaro bog‘langan, yaxlit badiiy tizimni tashkil etadi. Mazkur tizimda askar, ofitser, ayol, bola, qariya va tinch aholi obrazlari urushning turli qirralarini ifodalab, yozuvchining inson va urush haqidagi konsepsiyasini shakllantiradi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, adib yaratgan askar obrazi dinamik xarakterga ega. U dastlab jangchi sifatida namoyon bo‘lib, keyinchalik ruhiy sinovdan o‘tayotgan inson, urushdan keyingi jarohat tashuvchisi, nihoyat, tarixiy xotirani saqlovchi va urush mohiyatini mushohada qiluvchi shaxs darajasiga ko‘tariladi. Bu evolyutsiya yozuvchining urushni tashqi jangovar voqealardan ko‘ra inson qalbida kechadigan fojiaviy jarayon sifatida anglashini ko‘rsatadi.

Ayol obrazlari esa urushga qarshi qo‘yilgan hayot, mehr, sadoqat va umid kuchini ifodalaydi. Ofitser obrazlari orqali burch va vijdon muammosi ochilsa, tinch aholi obrazlari urushning begunoh insonlar taqdiridagi fojiaviy oqibatlarini namoyon etadi. Natijada barcha obrazlar yagona g‘oyaviy-estetik markaz — insonning urush sharoitida ham o‘z insoniyligini saqlab qolishi g‘oyasi atrofida birlashadi.

Demak, Qo‘chqor Norqobilning urush kishilari obrazlarini yaratishdagi badiiy konsepsiyasi urushni ulug‘lash yoki jangovar qahramonlikni birinchi o‘ringa qo‘yishga emas, balki urushning inson ruhiyati, ma’naviyati, xotirasi va taqdiriga yetkazgan fojiaviy ta’sirini ochib berishga asoslanadi. Adib uchun urushning eng katta fojiasi insonning halok bo‘lishidangina iborat emas; uning izlari inson xotirasida, oilasida, munosabatlarida va keyingi avlod taqdirida davom etishidadir. Shu jihatdan Qo‘chqor Norqobil qissalaridagi urush kishilari obrazlari zamonaviy o‘zbek nasrida insonparvarlik, psixologizm va tarixiy xotira tamoyillarining uyg‘unlashgan badiiy ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalalinlgan adabiyotlar:

1. Гегель Ф.В. Эстетика, – Тошкент: ўзбекисон файласуфлари миллий жамияти нашриёти, 2012, – 368 б.
2. Тимофеев Л.И. Основы теории литературы, – Москва: Просвещение, 1976.
3. Белинский В. Г. Полное собрание сочинений. В 13 томах. – Москва: Издательство АН СССР, 1953–1959.
4. Выготский Л. С. Психология искусства. – Москва: Искусство, 1968.
5. Izzat Sulton, Adabiyot nazariyasi, – Toshkent: O‘qituvchi, 2005. 52-b.
6. Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари, – Тошкент: Ўзбекистон, 2002. – 560 б.
7. Қуронов Д. Адабиётшунослик луғати. – Тошкент: Akademnashr, 2013. – 408 б.
8. Norqobil Q., Quyoshni kim uyg‘otadi?: Qissalar, hikoyalar. – Toshkent: Sharq, 2007. – 384 b.
9. Norqobil Q. Tongga qadar yashamoq kerak: qissalar, – Toshkent: Akademnashr, 2025. 352 b.
10. Норқобил Қ. Танланган асарлар, – Тошкент: Шарқ, 2025. 701 б.

References:

1. Gegel F.V. Estetika, – Toshkent: o‘zbekison faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2012, – 368 b.
2. Timofeyev L.I. Osnovi teorii literaturi, – Moskva: Prosvesheniye, 1976.
3. Belinskiy V. G. Polnoye sobraniye sochineniy. V 13 tomax. – Moskva: Izdatelstvo AN SSSR, 1953–1959
4. Vigotskiy L. S. Psixologiya iskusstva. – Moskva: Iskusstvo, 1968.
5. Izzat Sulton, Adabiyot nazariyasi, – Toshkent: O‘qituvchi, 2005. 52-b.
6. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari, – Toshkent: O‘zbekiston, 2002. – 560 b.
7. Quronov D. Adabiyotshunoslik lug‘ati. – Toshkent: Akademnashr, 2013. – 408 b.
8. Norqobil Q., Quyoshni kim uyg‘otadi?: Qissalar, hikoyalar. – Toshkent: Sharq, 2007. – 384 b
9. Norqobil Q. Tongga qadar yashamoq kerak: qissalar, – Toshkent: Akademnashr, 2025. 352 b.
10. Norqobil Q. Tanlangan asarlar, – Toshkent: Sharq, 2025. 701 b.